

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Julia Palmenäs

Ungdomsövervakning

En undersökning av påföljden ungdomsövervakning och dess
förhållande till särbehandlingen av unga lagöverträdare

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Sandra Ahrén

Termin: HT 2023

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
INLEDNING.....	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Syfte och frågeställningar	4
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Metod och material.....	6
1.5 Forskningsläge	6
1.6 Disposition	7
UNGA LAGÖVERTRÄDARE	8
2.1 Straffrättsliga principer	8
2.2 Varför särbehandlas unga vid påföljdsbestämning?	9
2.3 Barnkonventionen	10
2.4 Förhållandet mellan särbehandlingen av unga och de straffrättsliga principerna.....	11
2.5 Påföljderna för unga lagöverträdare före den 1 januari 2021	12
UNGDOMSÖVERVAKNING	14
3.1 Införandet av en ny påföljd	14
3.2 Innebörden av ungdomsövervakning	15
3.2.1 Bakgrund.....	15
3.2.2 Verkställighetsplanen.....	16
3.2.3 Inskränkningar i rörelsefriheten	16
3.3 Påföljdens tillämpningsområde.....	18
3.4 Ungdomsövervakning i förhållande till barnkonventionen.....	20
KRIMINALVÅRDENS ROLL I UNGDOMSÖVERVAKNING	21
4.1 Principen att hålla ungdomar utanför kriminalvården.....	21
4.2 Kriminalvårdens verkställighet av ungdomsövervakning.....	22
4.3 Varför Kriminalvården?.....	22
4.4 Samverkan med socialnämnden.....	24

4.5	Kriminalvårdens utvärdering av ungdomsövervakning.....	25
4.6	Nya betänkanden och utredningar	26
ANALYS OCH SLUTSATSER		28
5.1	Ungdomsövervakning särskiljer sig som påföljd.....	28
5.2	Kriminalvården har en ny roll i ungdomspåföljderna.....	29
5.3	Slutsats.....	30
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING		32

Summary

Young offenders are treated differently in Swedish law when it comes to sentencing, and there are exclusive sanctions for juveniles. Youth probation (Sw. *ungdomsövervakning*) was introduced in January 2021 as a new sanction for young offenders. The sanction includes several new elements such as restriction of movement, electronic monitoring and alcohol and drug bans. Additionally, the sanction is under the authority of The Swedish Prison and Probation Service (Sw. *Kriminalvården*), an authority that is not responsible for any other youth sanctions.

The essay is examining how youth probation as a sanction relates to the requirements for the differential treatment of the juvenile stipulated in Swedish law. Firstly, the essay presents the requirements placed on the penalty system for young offenders. Thereafter the background of the introduction of youth probation and the meaning of youth probation is explained. Then the role of the Swedish Prison and Probation Service is explained before finally conducting an analysis of the material.

The overall conclusion of the essay is that the introduction of youth probation has been a part of reducing the differential treatment of young offenders. Recently, there has been a shift towards the criminal justice principles of proportionality, predictability, and consequence taking precedence over differentiation in the penalty system for young offenders. The introduction of youth probation proves this shift according to the essay. Youth probation includes several controlling elements which can be questioned from a children's rights perspective, since according to the Convention on the Rights of the Child, young offenders should always primarily be rehabilitated. It is also noted that the principle that youths should be kept out of the correctional treatment and be subject to interventions by social services has been set aside. According to the essay's conclusion, this shift is something that could lead to The Swedish Prison and Probation Service getting the principalship for future juvenile sanctions, further reducing differentiation.

Sammanfattning

Unga lagöverträdare särbehandlas i svensk rätt vid påföljdsbestämningen, och det finns särskilda påföljder för ungdomar. Ungdomsövervakning infördes i januari 2021 som en ny påföljd för unga lagöverträdare. Påföljden innehåller flera nya inslag såsom rörelseinskränkningar, elektronisk övervakning och alkohol- och drogförbud. Dessutom har påföljden Kriminalvården som huvudman, en myndighet som inte ansvarar för någon annan ungdomspåföljd.

Uppsatsen undersöker hur ungdomsövervakning som påföljd förhåller sig till de krav på särbehandling av unga som uppställs i svensk rätt. Först görs en redogörelse för vilka krav som ställs på påföljdssystemet för unga lagöverträdare. Därefter beskrivs bakgrunden till införandet och innebörden av ungdomsövervakning. Efter det förklaras Kriminalvårdens roll i ungdomsövervakning, innan det slutligen görs en analys av materialet.

Uppsatsens övergripande slutsats är att införandet av ungdomsövervakning har varit ett led i en minskande särbehandling av unga lagöverträdare. På senare tid har straffrättsliga principer som proportionalitet, förutsebarhet och konsekvens fått ta större plats påföljdssystemet för unga, vilket gjort att särbehandlingen av unga lagöverträdare har fått mindre utrymme. Införandet av ungdomsövervakning påvisar enligt uppsatsen den förskjutningen. Ungdomsövervakning har flera kontrollerande inslag vilka kan ifrågasättas ur ett barnrättsperspektiv, då unga lagöverträdare enligt barnkonventionen alltid ska rehabiliteras i första hand. Något som också uppmärksammas är att principen om att ungdomar ska hållas utanför kriminalvården och i stället bli föremål för insatser enligt socialtjänsten har satts åt sidan. Enligt uppsatsens slutsats är denna förflyttning något som kan leda till att Kriminalvården får huvudmannaskapet för framtida ungdomspåföljder, vilket gör att särbehandlingen minskar ännu mer.

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
Dir.	Kommittédirektiv
Ds	Departementsserien
HD	Högsta domstolen
LUÖ	Lag (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning.
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
SFS	Svensk författningssamling
SiS	Statens institutionsstyrelse
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453).
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning

Inledning

1.1 Bakgrund

Unga människor som begår brott är en grupp som på många sätt särskiljer sig i straffrätten. Det diskuteras ofta i media att ungdomsbrottsligheten ökar, och man kan urskilja ett missnöje i samhället kring vilka påföljder unga som begår brott får. Det är många som ifrågasätter hur en ung person som gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet får mycket mildare straff än en vuxen som gjort sig skyldig till motsvarande brottslighet. I samband med att gängbrottsligheten på senare år har ökat i Sverige har diskussionen kring ungdomars brottslighet och ungdomspåföljderna blossat upp, både i media och bland våra politiska partier. Den växande debatten har fått mig att börja fundera på varför unga döms till andra påföljder än vuxna och varför systemet är uppbyggt som det är.

Påföljdssystemet för unga lagöverträdare har genomgått flera förändringar under senare tid, och en av förändringarna är införandet av en ny påföljd; ungdomsövervakning. Ungdomsövervakning är tänkt att fylla en lucka i påföljdssystemet för unga, och innehåller flera moment som inte varit möjliga att använda för unga lagöverträdare tidigare. Dessutom är det Kriminalvården som har ansvaret för verkställigheten av ungdomsövervakning, vilket skiljer sig från de övriga ungdomspåföljderna. Jag blev därför intresserad av att undersöka vad ungdomsövervakning innebär, och hur den nya påföljden förhåller sig till principerna kring hur påföljder för barn som begår brott bör utformas.

1.2 Syfte och frågeställningar

Det främsta syftet med uppsatsen är att undersöka påföljden ungdomsövervakning och hur dess utformande förhåller sig till principen att

unga särbehandlas inom straffrätten. Uppsatsen ska dels skapa fördjupad förståelse för varför unga lagöverträdare särbehandlas, dels beskriva påföljden ungdomsövervakning och analysera vad införandet av ungdomsövervakning har inneburit för påföljdssystemet för unga lagöverträdare.

Jag har därmed fastställt mina frågeställningar till följande:

1. På vilket sätt särbehandlas unga lagöverträdare i Sverige och varför?
2. Vad innebär ungdomsövervakning och vad har införandet av ungdomsövervakning inneburit för principen att unga lagöverträdare ska särbehandlas?
3. Vad har Kriminalvårdens nya roll som verkställande myndighet av ungdomsövervakning haft för betydelse för påföljdssystemet för unga lagöverträdare?

1.3 Avgränsningar

Det finns dessvärre inte tid eller utrymme att diskutera alla frågor gällande unga lagöverträdare inom ramen för den här uppsatsen. Jag har därför valt att göra vissa avgränsningar. För det första behandlar uppsatsen främst rättsläget efter de reformer som kom 1999. Fokus läggs därtill endast på frågan om särbehandling av unga lagöverträdare vid val av påföljd, och inte frågan om ungdomsreduktion vid straffmätning. Det bör också påpekas att huvudsakligt fokus på ligger på påföljden ungdomsövervakning, andra ungdomspåföljder diskuteras främst i syfte att ge kontext.

1.4 Metod och material

Frågeställningarna ska besvaras genom en rättsdogmatisk metod. Den rättsdogmatiska metoden innebär att man systematiserar gällande rätt genom att analysera rättskällor, alltså lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och juridisk doktrin.¹ Det kan beskrivas som att man använder sig av rättskällor för att få svar på en rättslig fråga.

Inom rättsdogmatiken skiljer man på de lege lata och de lege feranda. De lege lata innebär en analys av gällande rätt, och de lege feranda innebär kritik av gällande rätt och förslag på hur rättsläget bör se ut.² Uppsatsen syftar främst till systematisering av gällande rätt, de lege lata, men det finns även inslag av kritik av rättsläget, de lege feranda.

För att besvara den första frågeställningen har standardverk inom juridisk litteratur såsom Straffrättens påföljdslära av Nils Jareborg och Josef Zila samt Kriminalrättens grunder av Petter Asp, Magnus Ulväng och Nils Jareborg använts. Lagtext och offentligt tryck har också använts, och även FN:s Barnrättskommittés allmänna kommentarer. När det gäller de två andra frågeställningarna har tyngdpunkten lagts på lagtext och förarbeten. Eftersom ungdomsövervakning är en relativt ny påföljd saknas det till stor del juridisk litteratur på området, varför fokus har lagts på offentligt tryck.

1.5 Forskningsläge

Forskningsläget beträffande ungdomsövervakning är för närvarande knapphändigt och det finns inte särskilt mycket juridisk doktrin som berör påföljden. När det gäller särbehandling av unga lagöverträdare finns det något

---

¹ Se Kleineman (2018) s. 21.

² Se Kleineman (2018) s. 24.

fler verk som behandlar frågan såsom Straffrättens påföljdslära av Nils Jareborg och Josef Zila.

1.6 Disposition

Inledningsvis diskuteras i avsnitt två särbehandlingen av unga lagöverträdare vid påföljdsbestämning och hur denna förhåller sig till de straffrättsliga principer som alltid ska beaktas. I detta avsnitt presenteras också de ungdomspåföljder som finns utöver ungdomsövervakning. I avsnitt tre diskuteras ungdomsövervakning genom beskrivning av bakgrunden till dess införande, vad påföljden innebär och tillämpningsområdet. I avsnitt fyra diskuteras Kriminalvårdens roll vid verkställighet av ungdomsövervakning, med fokus på bakgrunden till varför Kriminalvården fick huvudmannskapet och hur detta förhåller sig till den tidigare tillämpade principen om att ungdomar ska hållas utanför kriminalvården. Därefter kommer analysen där det förs en mer djupgående diskussion kring frågeställningarna med utgångspunkt i vad som framkommit i de källor och litteratur som jag använt mig av. På grund av att forskningen är begränsad har jag valt att lägga relativt mycket fokus på analysen för att ha möjlighet att lägga fram de slutsatser jag anser man kan dra av förarbeten och annat offentligt tryck.

Unga lagöverträdare

2.1 Straffrättsliga principer

Även om unga särbehandlas i straffrätten, finns det grundläggande straffrättsliga principer som gäller för både vuxna och unga lagöverträdare.

Principen om förutsebarhet innebär att det ska vara klart vad en påföljd innebär för den dömda innan påföljden verkställs. Den dömda ska veta vad som väntar honom eller henne efter domen, både när det gäller påföljdens innehåll och när påföljden kan förväntas vara helt verkställd.³ Principen om proportionalitet innebär att samhällets respons på brottsligheten ska motsvara hur allvarlig brottsligheten varit. Påföljdens ingripandegrad ska alltså stå i proportion till brottets allvar. Till principen om proportionalitet hör också principen om ekvivalens, vilket innebär att brott som är lika allvarliga ska bestraffas lika strängt.⁴ Slutligen innebär principen om konsekvens att samhället ska reagera på den som bryter mot samhällets uppställda regler. Detta är viktigt för att påföljdssystemet ska ses som trovärdigt och legitimt, det visar att det inte är acceptabelt att överträda de uppställda reglerna.⁵

År 1999 genomfördes reformer vilka medförde att principerna om förutsebarhet, proportionalitet och konsekvens fick större utrymme i påföljdssystemet för unga lagöverträdare.⁶ Detta diskuteras närmare i avsnitt 2.4.

---

³ Se Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 52.

⁴ Se Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 51.

⁵ Se prop. 1997/98:96 s. 143–151.

⁶ Se prop. 1997/98:96 s. 1.

2.2 Varför särbehandlas unga vid påföljdsbestämning?

En princip som sträcker sig långt tillbaka i svensk lagstiftning är att unga som begår brott innan arton års ålder särbehandlas både vid straffmätning och vid val av påföljd. Enligt 29 kap. 7 § brottsbalken ska man för en person som begått brott innan tjuugoett års ålder som huvudregel särskilt beakta dennes ungdom vid straffmätningen, s.k. ungdomsreduktion. Utöver de vanliga påföljderna i 26–28 kap. brottsbalken, finns för ungdomar s.k. ungdomspåföljder i 32 kap. brottsbalken. Ungdomspåföljderna används i första hand för personer som begår brott innan de fyllt arton år, men kan vid särskilda skäl även användas för unga som fyllt arton men inte tjuugoett år.⁷

Det finns flera skäl till att ungdomar särbehandlas vid påföljdsbestämningen. Den främsta anledningen är att de inte uppnått samma mognadsgrad som en vuxen person. Ungas nervsystem är inte fullt utvecklade än, och de har därför svårare att bland annat sätta sig in i andras situation och stå emot sina impulser.⁸ Man anser att det hade varit fel att ställa samma krav på en ung och outvecklad person som på en fullt utvecklad person, eftersom de har olika förutsättningar. En annan anledning är att ungdomar i allmänhet blir mer påverkade av bestraffning än vuxna, inte minst eftersom det kan påverka deras utveckling på ett negativt sätt. Det ligger i samhällets intresse att ungas mognadsprocess inte hindras genom bestraffning.⁹ Ytterligare ett skäl till särbehandlingen är att det finns anledning att ha större tolerans för att ungdomar experimenterar som en del av sin mognadsprocess.¹⁰ Det finns alltså sammantaget ett intresse att inte bestraffa unga på samma sätt som man bestraffar vuxna.

---

⁷ Se 32 kap. 1, 2, 3 a och 5 §§ brottsbalken.

⁸ Se Jareborg & Zila (2017), s. 155.

⁹ Se Jareborg & Zila (2017), s. 155.

¹⁰ Se Jareborg & Zila (2017), s. 155–156.

2.3 Barnkonventionen

Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) uppställer universella rättigheter som gäller för alla barn, vilket även innefattar barn som är misstänkta, åtalade eller dömda för brott. Enligt artikel 1 i barnkonventionen räknas varje människa under arton år som barn. Sedan den 1 januari 2020 är artiklarna 1–42 i barnkonventionen inkorporerade i svensk lag.¹¹ Det finns några artiklar i konventionen som är intressanta att lyfta när det gäller påföljdsbestämningen för unga lagöverträdare.

Enligt artikel 3 ska barnets bästa beaktas i första hand vid alla åtgärder som berör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ. När det gäller unga lagöverträdare har FN:s barnrättskommitté uttalat att barnets bästa bland annat innebär att rättskipningens ursprungliga syften som bestraffning och vedergällning måste ge vika för andra intressen så som rehabilitering och barnets återanpassning till samhället.¹²

Artikel 37(a) stadgar att inget barn får utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, och artikel 37(b) föreskriver att inget barn olagligt eller godtyckligt får berövas sin frihet samt att frihetsberövande endast får ske i enlighet med lag och som en sista utväg och för kortast lämpliga tid.

Enligt artikel 40(1) erkänner konventionsstaterna rätten för varje barn som misstänks, åtalas eller döms för brott att behandlas på ett sätt som främjar barnets känsla för värdighet och värde och att de ska främja att barnet återanpassas i samhället. Barnrättskommittén har uttalat att det står i strid mot artikel 40(1) att ha ett rent bestraffande synsätt gentemot barn som begår brott. Kommittén menar att reaktionen på brottsligheten ska stå i proportion

---

¹¹ Se 1 § i Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

¹² Se UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 10 (2007): Children's Rights in Juvenile Justice*, 25 April 2007, CRC/C/GC/10 p. 10.

till barnets personliga omständigheter och samhällets behov, och inte bara i förhållande till brottets svårighetsgrad. Även vid allvarlig brottslighet ska barnets bästa och behovet av rehabilitering vara centralt.¹³ Enligt artikel 40(3) ska konventionsstaterna främja införandet av lagar och förfaranden samt upprättandet av myndigheter och institutioner som är speciellt anpassade för barn som misstänks, åtalas eller döms för brott. Artikel 40(4) stadgar att alternativ till anstaltsvård ska finnas tillgängliga för att säkerställa att barn behandlas på ett sätt som är lämpligt för deras välfärd.

2.4 Förhållandet mellan särbehandlingen av unga och de straffrättsliga principerna

Allmänprevention innebär att man genom bestraffning avskräcker övriga medborgare från att begå brott, medan individualprevention innebär att bestraffningen syftar till att motverka att den enskilde lagöverträdaren begår nya brott.¹⁴ Påföljdssystemet för unga lagöverträdare tar en mer individualpreventiv utgångspunkt än det för vuxna lagöverträdare, då man har ett större fokus på att motverka att den unge återfaller i brott och i stället främja återanpassning i samhället.¹⁵ Barnkonventionen uppställer krav på att barnets bästa ska beaktas och att barn som begår brott ska rehabiliteras i stället för att bestraffas. Särbehandlingen av unga lagöverträdare måste emellertid balanseras mot de straffrättsliga principer som nämnts tidigare.

På senare år har rättsutvecklingen gått i den riktningen att straffrättsliga principer, kanske främst proportionalitetsprincipen, har fått ta större plats i påföljdssystemet för unga än tanken om individualprevention.¹⁶ De reformer som kom 1999 belyser att en förskjutning gjordes, då man betonade att

---

¹³ Se UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system*, 18 September 2019, CRC/C/GC/24, p. 76.

¹⁴ Se Jareborg & Zila (2017) s. 76 och 85.

¹⁵ Se Borgeke & Månsson (2007) s. 181.

¹⁶ Se Burman (2016) s. 173.

straffrättsliga principer skulle få större utrymme.¹⁷ Ungdomsbrottskommittén, vars betänkande låg till grund för 1999 års lagändringar och som hade i uppdrag att utreda påföljdssystemet för unga, riktade viss kritik mot den s.k. ”behandlingstanken” då de menade att den medförde att den dömda inte behöver ansvara för sina gärningar utan bara ”behandlas” för sin kriminalitet. Utredningen ansåg därför att de principer som gäller för vuxna som begår brott borde gälla i större mån för ungdomar vid påföljdsbestämningen.¹⁸ År 2007 kom ytterligare reformer, då det underströks att principerna om förutsebarhet och likabehandling skulle beaktas mer i påföljdssystemet för unga.¹⁹ Reformerna har lett till att större fokus läggs på att straffet ska stå i proportion till brottets allvar än på behandling och rehabilitering.

Monica Burman framhåller i en artikel att forskning visar att synen på ungdomspåföljder blir mer och mer repressiv.²⁰ Hon menar att det kan vara värt att tänka på vad detta kan innebära för framtiden, då det finns en ökad risk att man använder proportionalitetsprincipen i kriminalpolitiken som ett argument för starkare ingripanden mot ungdomar i straffrätten.²¹ Denna fråga diskuteras närmare längre fram.

2.5 Påföljderna för unga lagöverträdare före den 1 januari 2021

Före den 1 januari 2021 fanns det tre särskilda påföljder för unga lagöverträdare; ungdomsvård, ungdomstjänst och slutna ungdomsvård.

Ungdomsvård regleras i 32 kap. 1 § brottsbalken. Enligt bestämmelsen får den som begår brott innan arton års ålder dömas till ungdomsvård om han

---

¹⁷ Se prop. 1997/98:96 s. 140.

¹⁸ Se SOU 1993:35 s. 23–24.

¹⁹ Se prop. 2005/06:165 s. 42.

²⁰ Se Burman (2016) s. 163.

²¹ Se Burman (2016) s. 174.

eller hon har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2001:453) (SoL) eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), och sådan vård eller åtgärd kan beredas den unge. Vården och åtgärderna ska syfta till att motverka att den unge utvecklas ogynnsamt. För att dömas till ungdomsvård krävs det att de planerade åtgärderna anses tillräckligt ingripande med hänsyn till straffvärde, art och tidigare brottslighet.²² Ungdomsvård tillämpas vid straffmättningsvärden upp till ett år, och föreligger ett vårdbehov har ungdomsvård företräde framför ungdomstjänst.²³

Ungdomstjänst regleras i 32 kap. 2 § brottsbalken. Enligt bestämmelsen får den som begått brott innan han eller hon fyllt arton år dömas till ungdomstjänst om det är lämpligt med hänsyn till hans eller hennes person och övriga omständigheter. Ungdomstjänst innebär oavlönat arbete och deltagande i annan särskilt anordnad verksamhet i lägst 20 och högst 150 timmar. För att dömas till ungdomstjänst krävs att påföljden anses tillräckligt ingripande med hänsyn till straffvärde, art och tidigare brottslighet samt att det inte finns skäl att döma till ungdomsvård.²⁴ Ungdomstjänst är enligt praxis inte en tillräckligt ingripande påföljd vid straffmättningsvärden som överstiger sex månader.²⁵

Sluten ungdomsvård, som är den mest ingripande ungdomspåföljden, regleras i 32 kap. 5 § brottsbalken. Enligt bestämmelsen ska den som begått brott innan arton års ålder som utgångspunkt dömas till sluten ungdomsvård om rätten finner att påföljden bör bestämmas till fängelse enligt 30 kap. brottsbalken, vilket kräver att det föreligger synnerliga skäl. Sluten ungdomsvård får bestämmas till lägst fjorton dagar och högst fyra år.²⁶

---

²² Se 32 kap. 1 § andra stycket brottsbalken.

²³ Se NJA 2009 s. 121.

²⁴ Se 32 kap. 2 § tredje stycket brottsbalken.

²⁵ Se NJA 2007 s. 636.

²⁶ Se 32 kap. 5 § andra stycket brottsbalken.

Ungdomsövervakning

3.1 Införandet av en ny påföljd

Påföljdsutredningen tillsattes år 2009 för att göra en översyn av påföljdssystemet, och de överlämnade sitt betänkande år 2012. Utredningen föreslog två nya påföljder för unga lagöverträdare, och en av dem var ungdomsövervakning.²⁷ I december 2016 fick en utredare i uppdrag att överväga de förslag som Påföljdsutredningen lämnat i dessa delar, och även att pröva behovet av nya påföljder för ungdomar.²⁸ Detta ledde slutligen till att regeringen i en proposition i mars 2020 föreslog att den nya påföljden ungdomsövervakning skulle införas. Förslaget antogs av riksdagen, och bestämmelserna om ungdomsövervakning trädde i kraft den 1 januari 2021.²⁹

Den övergripande anledningen till att man ville införa en ny påföljd var att man såg en brist i påföljdssystemet för ungdomar. Den utredning som tillsattes 2016 pekade på att det saknades alternativ som innebär ingripande insatser, vilka hjälper den unge att hålla sig undan brottslighet och utvecklas på ett gynnsamt sätt, men som samtidigt inte innebär ett frihetsberövande.³⁰ Både Påföljdsutredningen och den senare utredningen ansåg att det fanns ett glapp mellan de mindre ingripande påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst, och den mycket ingripande påföljden sluten ungdomsvård. Ungdomsvård kräver ett särskilt vårdbehov, vilket ibland saknas. Dessutom kan ungdomsvård vid allvarlig brottslighet inte anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde.³¹ Ungdomstjänst kräver att den unge är lämplig för det, och blir dessutom som huvudregel inte aktuellt vid brottslighet med ett straffmättningsvärde på över sex månader. För att döma någon till sluten ungdomsvård krävs det att det föreligger synnerliga skäl för

---

²⁷ Se SOU 2012:34 band 3 s. 591.

²⁸ Se Ju2016/09219/LP s. 1.

²⁹ Se SFS 2020:617.

³⁰ Se prop. 2019/20:118 s. 33.

³¹ Se SOU 2012:34 band 3 s. 593 & prop. 2019/20:118 s. 33.

fängelse, vilket är ett högt ställt krav. Utredningarna menade att om förutsättningarna för ungdomsvård och ungdomstjänst inte är uppfyllda och det samtidigt inte finns tillräckliga skäl för sluten ungdomsvård, kan resultatet bli att inga alternativ för ungdomspåföljder finns och att rätten då blir tvungen att döma den unge till en vuxenpåföljd.³² Vidare anförde man i förarbetena att ungdomspåföljderna inte möjliggjorde skärpning av påföljd när den unge återfallit i brott. Man pekade på att det krävs höga straffvärden för att sluten ungdomsvård ska vara aktuellt, och att återfall i allvarlig brottslighet kan leda till att ingen upptrappning kan göras.³³

Till följd av detta såg regeringen ett behov av att införa en ny påföljd, främst för att fylla glappet mellan ungdomsvård/ungdomstjänst och sluten ungdomsvård.

3.2 Innebörden av ungdomsövervakning

3.2.1 Bakgrund

Enligt 32 kap. 3 a § brottsbalken får den som begått brott innan han eller hon fyllt arton år dömas till ungdomsövervakning om varken ungdomsvård eller ungdomstjänst är tillräckligt ingripande påföljder med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet. Tiden för ungdomsövervakning ska bestämmas till lägst sex månader och högst ett år. I bestämmelsen stadgas att en ungdom som döms till ungdomsövervakning ska medverka i verkställighetsplanering och följa en verkställighetsplan. Bestämmelser för verkställighet av ungdomsövervakning finns i lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning (LUÖ).

---

³² Se SOU 2012:34 band 3 s. 593 & prop. 2019/20:118 s. 33.

³³ Se SOU 2012:34 band 3 s. 593 & prop. 2019/20:118 s. 33.

3.2.2 Verkställighetsplanen

Det framgår av 7 § LUÖ att Kriminalvården ska upprätta en individuellt utformad verkställighetsplan för den som dömts till ungdomsövervakning. Enligt 10 § LUÖ ska det inledningsvis göras en verkställighetsplanering, vilket är en utredning om den dömdes förhållanden, i syfte att fastställa vilka åtgärder som är mest lämpliga att vidta. Verkställighetsplaneringen ska genomföras av Kriminalvården i samråd med den dömde och dennes vårdnadshavare, och samverkan ska ske med socialnämnden (11–12 § LUÖ). Inom fyra veckor efter det att domen är verkställbar ska verkställighetsplanen vara upprättad (13 § LUÖ).

Obligatoriska inslag i verkställighetsplanen är föreskrifter om att den dömde ska träffa en koordinator och om inskränkningar i den dömdes rörelsefrihet (14 § LUÖ). Den ska också innehålla en föreskrift om förbud att bruka alkohol, narkotika eller annat berusningsmedel (14 § andra stycket LUÖ). Verkställighetsplanen får, men måste inte, innehålla andra föreskrifter om bland annat boende, skolgång, fritid och vård, i syfte att förebygga återfall i brott eller annan negativ utveckling hos den dömde (15 § LUÖ).

Kriminalvården ska enligt 16 § LUÖ följa upp verkställighetsplanen minst var åttonde vecka under tiden för verkställigheten, och verkställighetsplanen ska även ändras vid behov. Samverkan ska ske med socialnämnden vid uppföljningen.

3.2.3 Inskränkningar i rörelsefriheten

Under tiden för verkställigheten ska den dömde vara förbjuden att vistas utanför bostaden under kvällar och nätter mot lördag, söndag och måndag, från klockan arton på kvällen till klockan sju på morgonen (s.k. helghemarrest).³⁴ Detta förbud får ersättas med förbud att vistas på särskilt

---

³⁴ Se 18 § första stycket LUÖ.

angivna platser under vissa tider, förbud att lämna ett särskilt angivet område under vissa tider eller skyldighet att under vissa tider uppehålla sig på en särskilt angiven plats. Detta kan göras om förbud att lämna bostaden inte bedöms lämpligt med hänsyn till den unges personliga förhållanden eller om annan inskränkning bedöms vara mer ändamålsenlig.³⁵ Bedömningen om helghemarrest inte är lämplig ska ske med utgångspunkt i uppgifter som framkommit under verkställighetsplaneringen. Det anses inte lämpligt för den dömde att ha helghemarrest om det förekommer missbruk, psykisk sjukdom eller allvarliga relationsproblem mellan familjemedlemmar i hemmet.³⁶

Påföljdsutredningen menade att ett förbud mot att lämna bostaden på dagtid på helger skulle kunna begränsa den dömdes möjligheter till att knyta sociala kontakter, varför det sågs lämpligt att begränsa förbudet till kvällar och nätter. Dessutom är bruk av alkohol och droger som störst under kvällar och nätter, så man menade att ett sådant förbud skulle motverka återfall i brott.³⁷ Påföljdsutredningen kom fram till att ett förbud mot att lämna sin bostad inte ska jämföras med vistelse på en institution när det gäller ingripandegrad. Utredningen menade att hemarrest ska ses som ett förstärkande inslag i en icke frihetsberövande påföljd.³⁸

Kontrollen av inskränkningarna i rörelsefriheten sker som huvudregel med hjälp av elektroniska hjälpmedel.³⁹ Det medel som oftast används är elektronisk fotboja.⁴⁰ Regeringen framhöll i förarbetena att den elektroniska övervakningen inte innebär att rörelsefriheten ska begränsas ytterligare, utan det handlar om att kontrollera att förbudet följs.⁴¹ Det underströks också att kontroll med elektroniska hjälpmedel inte är en tvingande förutsättning för att verkställa ungdomsövervakningen, utan att det finns ett begränsat

---

³⁵ Se 18 § andra stycket LUÖ.

³⁶ Se prop. 2019/20:118 s. 148.

³⁷ Se SOU 2012:34 band 3 s. 687.

³⁸ Se SOU 2012:34 band 3 s. 685–686.

³⁹ Se 19 § LUÖ.

⁴⁰ Se Kriminalvården, ”Ungdomsövervakning”, <https://www.kriminalvarden.se/fangelse-frivard-och-hakte/frivard/ungdomsovervakning/> (besökt 2023-11-21).

⁴¹ Se prop. 2019/20:118 s. 75.

utrymme att avstå elektronisk övervakning, till exempel om den dömdes hälsotillstånd medför att det inte är lämpligt.⁴²

När hälften av verkställighetstiden har passerat ska Kriminalvården pröva om inskränkningarna i rörelsefriheten ska minskas, och när två tredjedelar har passerat ska Kriminalvården pröva om inskränkningarna ska upphöra helt. Denna bedömning görs med beaktande av om den unge medverkat i verkställighetsplaneringen och sedan följer verkställighetsplanen.⁴³

3.3 Påföljdens tillämpningsområde

Ungdomsövervakning tillämpas för de som begår brott innan de fyllt arton år.⁴⁴ När bestämmelsen först infördes fick även personer över arton men under tjuogoett år dömas till ungdomsövervakning.⁴⁵ Detta ändrades genom lagändringen om ”Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet”, vilken trädde i kraft 2 januari 2022.⁴⁶ Numera får den som fyllt arton år när dom meddelas dömas till ungdomsövervakning endast om det finns särskilda skäl.⁴⁷ I förarbetena nämns att sådana särskilda skäl kan vara om personen begick brottsligheten innan denne var arton år och sedan har hunnit fylla arton år kort innan lagföringstillfället.⁴⁸ Man kan alltså inte dömas till ungdomsövervakning om man var över arton år då brottet begicks.⁴⁹

Enligt 32 kap. 3 a § tredje stycket brottsbalken får rätten bestämma tiden för ungdomsövervakning till lägst sex månader och högst ett år. Tiden ska bestämmas i hela månader utifrån straffmättningsvärdet.⁵⁰ I förarbetena anges

---

⁴² Se prop. 2019/20:118, s. 76–77.

⁴³ Se 20 § LUÖ.

⁴⁴ Se 32 kap. 3 a § brottsbalken.

⁴⁵ Se SFS 2020:617.

⁴⁶ Se SFS 2021:1103.

⁴⁷ Se 32 kap. 3 a § andra stycket brottsbalken.

⁴⁸ Se prop. 2021/22:17 s. 47.

⁴⁹ Se Bäcklund m.fl., Brottsbalken (1 juli 2023, JUNO), kommentaren till 32 kap. 3 a §.

⁵⁰ Se prop. 2019/20:118 s. 44.

att ungdomsövervakning bör kunna användas för brottslighet med ett straffmättningsvärde som är högre än sex månader men lägre än ett år.⁵¹ Det innebär att straffmättningsvärdet och tiden för ungdomsövervakning som huvudregel ska överensstämja med varandra. Även återfall i brott kan beaktas när man bestämmer påföljden. I vissa fall kan ungdomsövervakning enligt förarbetena utdömas om det är fråga om ett straffmättningsvärde något under sex månader, men där personen återfallit i brott.⁵² Det bör dock beaktas att ungdomsövervakningens längd aldrig kan bestämmas till kortare tid än sex månader.

Ungdomsövervakning ska väljas som påföljd om varken ungdomsvård eller ungdomstjänst är tillräckligt ingripande. Högsta domstolen har i ett vägledande avgörande uttalat att frågan om ungdomsvård och ungdomstjänst är tillräckligt ingripande påföljder ska avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.⁵³ HD menar att man ska beakta brottslighetens straffmättningsvärde och art samt om den unge återfallit i brott. I vissa fall kan det vara tillräckligt med ungdomsvård även om straffmättningsvärdet överstiger sex månader, till exempel om personen ska vara placerad i ett familjehem. För att avgöra om insatsen är tillräckligt ingripande ska man enligt domstolen jämföra med hur ingripande ungdomsövervakning skulle vara. Jämförelsen ska ske med utgångspunkt i de obligatoriska momenten i verkställighetsplanen.⁵⁴ Enligt HD är det främst i tre fall som ungdomsövervakning tillämpas; när påföljden tidigare bestämdes till ungdomstjänst trots att den dömde tidigare gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet, när påföljden tidigare bestämdes till ungdomsvård trots brottslighetens höga straffmättningsvärde och då påföljden tidigare bestämdes till en kort tids slutna ungdomsvård.⁵⁵

---

⁵¹ Se prop. 2019/20:118 s. 42.

⁵² Se prop. 2019/20:118 s. 42.

⁵³ Se NJA 2022 s. 1071 p. 20.

⁵⁴ Se avsnitt 3.2.1. ang. obligatoriska moment.

⁵⁵ Se NJA 2022 s. 1071 p. 16 & prop. 2019/20:118 s. 43.

3.4 Ungdomsövervakning i förhållande till barnkonventionen

I propositionen till införandet av ungdomsövervakning framhålls att ett barnrättsperspektiv med utgångspunkt i barnkonventionen ska genomsyra lagstiftningsarbetet.⁵⁶ I frågan om helghemarrest anfördes att rörelseinskränkningar som inte innefattar ett direkt frihetsberövande inte står i strid med barnkonventionen.⁵⁷ I propositionen står det också att ungdomsövervakning tillförsäkrar barnets rättigheter enligt artikel 37 i konventionen.⁵⁸

Vissa remissinstanser ansåg att barnrättsperspektivet åsidosattes i förslaget till ungdomsövervakning, och att det fanns risk att påföljden skulle medföra obefogade repressionssökningar och komma att användas i stället för ungdomsvård och ungdomstjänst. Andra remissinstanser pekade på att ungdomsövervakning kunde medföra en minskning av antalet barn som får en frihetsberövande påföljd, och att det var väl anpassat till ett barnrättsperspektiv.⁵⁹

I Monica Burmans artikel från 2016 diskuteras Påföljdsutredningens förslag till ungdomsövervakning. Burman pekar på att de frihetsinskränkande inslagen är obligatoriska medan de behandlande, individualpreventiva inslagen är frivilliga för myndigheterna att lägga in i verkställighetsplanen. Burman konstaterar att detta måste uppfattas som mer bestraffande än rehabiliterande, vilket ur ett barnrättsperspektiv kan ifrågasättas.⁶⁰ Barnrättskommittén har ju som nämnt tidigare uttalat att barnkonventionen uppställer krav på att rehabilitering ska ha företräde framför bestraffning och vedergällning.⁶¹ Detta är något som diskuteras närmare i analysen.

---

⁵⁶ Se prop. 2019/20:118 s. 34.

⁵⁷ Se prop. 2019/20:118 s. 71.

⁵⁸ Se prop. 2019/20:118 s. 128.

⁵⁹ Se prop. 2019/20:118 s. 37.

⁶⁰ Se Burman (2016) s. 174.

⁶¹ Se avsnitt 2.3.

Kriminalvårdens roll i ungdomsövervakning

4.1 Principen att hålla ungdomar utanför kriminalvården

Som anförts tidigare genomfördes det 1999 reformer i påföljdssystemet för unga lagöverträdare. I diskussionen kring den dåvarande ungdomspåföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten, framhöll den dåvarande regeringen i propositionen till reformerna att det fanns en grundläggande tanke om att ungdomar som begår brott främst skulle bli föremål för socialtjänstens åtgärder och så långt som möjligt hållas utanför kriminalvården.⁶² Regeringen menade att ungdomar som begår brott ofta är socialt utsatta och att de därför behöver särskilt stöd samt att socialtjänsten hade bättre förutsättningar att bistå med det stödet med tanke på deras erfarenhet och kunskap kring ungdomar. Man påpekade också att en placering hos Kriminalvården kunde medföra att den unge uppfattar sig själv som kriminell på ett annat sätt än vid en placering inom socialtjänsten.⁶³ Även vid diskussionen kring införandet av sluten ungdomsvård i samma proposition pekade regeringen på att det fanns ”ett starkt intresse” att unga lagöverträdare inte skulle överlämnas till kriminalvården, varför man beslutade att SiS skulle ha ansvar för verkställigheten av sluten ungdomsvård.⁶⁴

År 2007 kom ytterligare reformer på området, då man bytte namn på överlämnande till vård inom socialtjänsten till ungdomsvård, och ungdomstjänst infördes som en ny påföljd. Fortsättningsvis ansåg man att unga lagöverträdare i första hand skulle vara föremål för socialtjänstens insatser och hållas utanför kriminalvården.⁶⁵ Man pekade återigen på att

---

⁶² Se prop. 1997/98:96 s. 140.

⁶³ Se prop. 1997/98:96 s. 140.

⁶⁴ Se prop. 1997/98:96 s. 153.

⁶⁵ Se prop. 2005/06:165 s. 42–43.

socialtjänsten har bäst förutsättningar att tillgodose de behov av stöd och hjälp som unga lagöverträdare har, för att de ska kunna rehabiliteras, komma tillbaka till samhället och bort från kriminaliteten.⁶⁶

4.2 Kriminalvårdens verkställighet av ungdomsövervakning

Principen om att unga ska hållas utanför kriminalvården fick en vändning när ungdomsövervakning infördes, då det blev Kriminalvården som fick ansvaret för verkställigheten av den nya påföljden.⁶⁷ Det innebär att det är Kriminalvården som ansvarar för bland annat verkställighetsplaneringen, upprättande av verkställighetsplanen, förordnande av koordinator och uppföljning av verkställighetsplanen.⁶⁸ Ungdomsövervakning är den enda av ungdomspåföljderna där Kriminalvården har ansvaret för verkställigheten.

4.3 Varför Kriminalvården?

Under beredningens gång var inte Kriminalvårdens roll som huvudman självklar. I promemorian som låg till grund för införandet av ungdomsövervakning (Ds 2017:25) föreslogs att SiS skulle ha ansvaret för verkställigheten av ungdomsövervakning, vilket hade bakgrund i vad Påföljdsutredningen tidigare kommit fram till.⁶⁹

Påföljdsutredningen, som inledningsvis föreslog ungdomsövervakning som ny påföljd, ansåg att SiS var bäst lämpade att ha hand om verkställigheten av ungdomsövervakning.⁷⁰ Utredningen menade att SiS, som redan ansvarade för verkställigheten av sluten ungdomsvård, hade stor erfarenhet av ungdomar

---

⁶⁶ Se prop. 2005/06:165 s. 42–43.

⁶⁷ Se 2 § LUÖ.

⁶⁸ Se 7, 8, 11, 16, 20 §§ LUÖ.

⁶⁹ Se Ds 2017:25 s. 32.

⁷⁰ Se SOU 2012:34 band 3 s. 659.

som begått allvarliga brott. Man menade att SiS hade kunskap kring orsakerna bakom varför unga begår brott och vilka metoder som användes för att hjälpa just barn och unga.⁷¹ Påföljdsutredningen framhöll att Kriminalvården i och för sig hade praktiska förutsättningar att verkställa ungdomsövervakningen med tanke på att inslagen liknar vissa påföljder som de redan ansvarade för gällande vuxna. Man tryckte dock på den tanken som framkommit i tidigare utredningar, nämligen att man så långt som möjligt ska sträva efter att hålla unga utanför kriminalvården.⁷²

I 2017 års promemoria kom utredaren fram till samma slutsatser, alltså att SiS var lämpligast att ansvara för verkställigheten av ungdomsövervakning. Man framhöll att SiS redan kunde besluta om elektronisk övervakning inom ramen för sluten ungdomsvård, och att de därför hade förutsättningar att ansvara för verkställigheten.⁷³ I promemorian betonades återigen att unga skulle hållas utanför kriminalvården även när det gäller frivård, och att ”redan av det skälet kan Kriminalvården uteslutas som verkställande myndighet.”⁷⁴

SiS anförde i sitt remissyttrande över promemorian att de i och för sig instämde i att ungdomar bör hållas utanför kriminalvården, men att det samtidigt skulle vara bättre ur ett ekonomiskt och tidsperspektiv att Kriminalvården skulle beredas ansvar för den nya påföljden. SiS menade att om de skulle få ansvaret för verkställigheten skulle det krävas en helt ny organisation med spridning över hela landet, eftersom ungdomsövervakningen måste kunna verkställas där den dömde bor. SiS underströk att det skulle krävas stora resurser och mycket arbete för att tillhandahålla nya lokaler, utbilda personal och skapa förutsättningar för att kunna genomföra den elektroniska övervakningen. Man pekade också på det faktum att påföljdens främsta inslag är övervakning av den dömde medan SiS främsta uppdrag innefattar vård och behandling. Ungdomsövervakning skulle alltså innebära en förändring av SiS uppdrag.⁷⁵

---

⁷¹ Se SOU 2012:34 band 3 s. 660.

⁷² Se SOU 2012:34 band 3 s. 659.

⁷³ Se Ds 2017:25 s. 82.

⁷⁴ Se Ds 2017:25 s. 82.

⁷⁵ Se SiS yttrande över promemorian Nya ungdomspåföljder (Ds 2017:25).

I propositionen föreslog regeringen att Kriminalvården skulle ansvara för verkställigheten i stället för SiS. Regeringen menade, som SiS anförde i sitt yttrande, att det utifrån ekonomiska och tidsaspekter var lämpligare att Kriminalvården ansvarade. Man pekade på att den omfattande uppbyggnaden av en helt ny organisation som skulle krävas för SiS huvudmannaskap i jämförelse med vad som skulle krävas för Kriminalvården gjorde att Kriminalvården var ett bättre alternativ.⁷⁶ Man menade att Kriminalvården, som redan hade en organisation och som redan var huvudman för liknande påföljder för vuxna lagöverträdare, var bättre lämpade. Det skulle alltså spara tid och pengar att lägga huvudmannaskapet på Kriminalvården enligt regeringen. Principen om att unga ska hållas utanför kriminalvården menade man, till skillnad från utredaren i 2017 års promemoria, inte gällde på samma sätt för frivård, utan principen ansågs ta sikte på vård på anstalt.⁷⁷

Regeringens förslag röstades igenom, och det blev Kriminalvården som fick ansvaret som verkställande myndighet för den nya påföljden ungdomsövervakning.

4.4 Samverkan med socialnämnden

Trots att det är Kriminalvården som har ansvaret för verkställigheten av ungdomsövervakning, så har socialtjänsten också en roll i påföljden. Enligt 9 § LUÖ ska socialnämnden i den kommun som enligt socialtjänstlagen är ansvarig utse en särskild handläggare för den dömda under verkställigheten. Vid verkställighetsplaneringen och vid uppföljningen av verkställighetsplanen ska Kriminalvården enligt 12 och 16 §§ LUÖ samverka med socialnämnden. I förarbetena understryker man att det är viktigt att Kriminalvården och socialtjänsten har ett nära samarbete, eftersom socialtjänsten ofta har mer kunskap och erfarenhet av att hjälpa unga som är

---

⁷⁶ Se prop. 2019/20:118 s. 49–51.

⁷⁷ Se prop. 2019/20:118 s. 49–51.

i behov av stöd. Socialtjänsten ska lägga fram vilka åtgärder de bedömer att den dömde är i behov av och vilka föreskrifter de anser att verkställighetsplanen ska innehålla. Handläggaren kan också lämna upplysningar om vilka insatser den dömde tidigare varit föremål för och även hur dennes personliga förhållanden ser ut.⁷⁸

4.5 Kriminalvårdens utvärdering av ungdomsövervakning

Kriminalvården sammanställde i april 2023 en rapport där de utvärderade hur ungdomsövervakning fungerat under de två åren som påföljden då funnits.⁷⁹

Kriminalvården redogjorde i rapporten för vissa utmaningar som implementeringen av ungdomsövervakning fört med sig. Man framhöll att den största utmaningen varit att anpassa Kriminalvårdens verksamhet för barn och ungdomar.⁸⁰ Det beskrivs i rapporten hur Kriminalvården skapade en ny intern organisation för implementeringen av nya frivårdspåföljder, däribland ungdomsövervakning, och man arbetade med olika experter och myndigheter för att få kunskap om ungdomar som begår brott. Ett intensivt arbete genomfördes för att bland annat utbilda de ungdomskoordinatorer som ska ha möten med de dömda under verkställigheten.⁸¹

Man pekar i rapporten på att samverkan mellan socialtjänsten och Kriminalvården har varit en viktig förutsättning som fungerat bra, men att det också kommit med utmaningar. Bland annat händer det ofta att socialtjänsten och Kriminalvården gör olika behovsbedömningar, särskilt när det gäller ”lämplig boendemiljö” under helghemarrest. Man menar i rapporten att det

---

⁷⁸ Se prop. 2019/20:118 s. 63.

⁷⁹ Se Kriminalvården, *Två år med ungdomsövervakning*.

⁸⁰ Se Kriminalvården, *Två år med ungdomsövervakning* s. 27.

⁸¹ Se Kriminalvården, *Två år med ungdomsövervakning* s. 24–25

varit en utmaning att förhålla sig till socialtjänstens bedömning om vart ett barn som har olämplig boendemiljö hemma ska bo någonstans.⁸²

Trots utmaningarna menar Kriminalvården att man har ställt om i verksamheten och att påföljden fungerat bra.

4.6 Nya betänkanden och utredningar

I augusti 2023 kom ett nytt betänkande, där det föreslås att särskilda fängelser för unga lagöverträdare ska införas. Som ett av skälen till detta anför utredaren att utvecklingen är att unga kriminella döms för fler och allvarigare brott. Man pekar också på att bland annat införandet av ungdomsövervakning medfört att det numera främst är personer som gjort sig skyldiga till brottslighet med högre straffvärden som döms till sluten ungdomsvård. Påföljden ungdomsfängelse är tänkt att ersätta påföljden sluten ungdomsvård. Det är Kriminalvården som föreslås ansvara för verkställigheten, i stället för SiS som tidigare ansvarat för sluten ungdomsvård.⁸³ I september 2023 fick Kriminalvården i uppdrag av regeringen att anpassa sin verksamhet för att förbereda inrättandet av särskilda enheter för ungdomar i ålder 15–17 år.⁸⁴

I juli 2023 fick ytterligare en utredare i uppdrag att föreslå ändringar i påföljdssystemet för unga lagöverträdare. Utredaren ska bland annat överväga en ny ungdomspåföljd vid namn utvidgad ungdomsövervakning, vilket ska vara en mer ingripande form av ungdomsövervakning.⁸⁵ En annan anmärkningsvärd fråga som ska utredas är om Kriminalvården kan ges större ansvar när det gäller påföljder för unga. Regeringen menar på att Kriminalvården har stor kunskap och erfarenhet av att hantera personer som begår brott, och att den kompetensen ska utnyttjas mer när det gäller unga som begår brott. Utredaren ska därför överväga att låta Kriminalvården

---

⁸² Se Kriminalvården, *Två år med ungdomsövervakning*, s. 27

⁸³ Se SOU 2023:44 s. 17–19.

⁸⁴ Se Ju2023/02157 s. 1.

⁸⁵ Se Dir. 2023:112 s. 1.

involveras i socialtjänstens verkställighet av ungdomsvård och ungdomstjänst, och även vid vård enligt LVU när den grundar sig på att den unge gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet.⁸⁶ Utredningen ska redovisa ett delbetänkande om utvidgad ungdomsövervakning i juni 2024, resterande delar av uppdraget ska sedan redovisas i januari 2025.⁸⁷

---

⁸⁶ Se Dir. 2023:112 s. 13–14.

⁸⁷ Se Dir 2023:156.

Analys och slutsatser

5.1 Ungdomsövervakning särskiljer sig som påföljd

Ungdomsövervakning infördes främst för att fylla den lucka som uppstått mellan de mindre ingripande påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst, och den mycket ingripande påföljden slutna ungdomsvård. Det finns ingenting som tyder på att ungdomsövervakning inte uppfyllt det syftet, luckan verkar ha fyllts. En slutsats som kan dras är att principerna om proportionalitet och konsekvens har fått större genomslag genom påföljdens införande. Enligt förarbetena är ungdomsövervakning tänkt att vara en mer ingripande påföljd för brottslighet med höga straffmättningsvärden där synnerliga skäl för fängelse inte föreligger.⁸⁸ Man har alltså varit mån om att en ungdom som begår brott ska få ett straff som står i proportion till brottets allvar.

Ungdomsövervakning bygger till stor del på kontroll av den unge, de vårdinriktade inslagen är frivilliga i verkställighetsplanen.⁸⁹ Ur ett barnrättsperspektiv kan man fundera på hur detta synsätt förhåller sig till de krav på rehabilitering som barnkonventionen ställer upp. Enligt barnkonventionen är det inte förenligt med barnets bästa att ha ett rent bestraffande synsätt gentemot barn, utan rehabilitering ska alltid ges företräde. I ungdomsövervakning har dock de mer kontrollerade inslagen företräde, medan de rehabiliterade inslagen är frivilliga. Det är enligt min uppfattning inte helt i linje med barnkonventionen.

Inskränkningarna i rörelsefriheten är en intressant aspekt av påföljden. Barnkonventionen uppställer krav på att frihetsberövande av barn inte får ske

---

⁸⁸ Se avsnitt 3.1.

⁸⁹ Se avsnitt 3.4.

om det inte är en sista utväg. En fråga som då väcks är om helghemarresten ska ses som ett frihetsberövande. Påföljdsutredningen ansåg att hemarrest inte ska anses vara lika ingripande som vistelse på institution, och att en påföljd med inslag av hemarrest därmed inte ska anses vara en frihetsberövande påföljd.⁹⁰ Samtidigt är det fortfarande en frihetsinskränkning att inte få lämna sin bostad under vissa tider. Det är svårt att utröna vad barnkonventionen egentligen uppställer för krav när det gäller frihetsinskränkningar som inte anses vara ett frihetsberövande. Det är dock anmärkningsvärt att rätten kan bestämma en påföljd med frihetsinskränkande inslag för brottslighet där synnerliga skäl för fängelse inte föreligger och där straffmättningsvärdena inte är de allra högsta.

5.2 Kriminalvården har en ny roll i ungdomspåföljderna

Kriminalvården fick ansvaret för verkställigheten av ungdomsövervakning trots att det sedan länge fanns en princip om att unga så långt som möjligt ska hållas utanför kriminalvården. Långt i lagstiftningsprocessen föreslogs att SiS skulle ha huvudmannskapet, men det blev en svängning i propositionen där regeringen i stället föreslog att Kriminalvården skulle ansvara för verkställigheten, vilket främst skedde av ekonomiska och tidsmässiga skäl.

Det är anmärkningsvärt hur man ganska lättvindigt frångick den till synes starka principen om att unga så långt som möjligt ska hållas utanför kriminalvården. Från att tidigare påstå att socialtjänsten är de som har mest kunskap kring barn och unga och att en placering hos Kriminalvården kan göra att den unge uppfattar sig som kriminell, övergick regeringen till att anse att principen mer tar sikte på vård på anstalt och att Kriminalvården har bättre förutsättningar att ansvara för den nya ungdomspåföljden. Man pekade på att

---

⁹⁰ Se avsnitt 3.2.3.

den stora nya organisation som SiS skulle behöva bygga upp var alldeles för dyr och omfattande. Det är dock värt att nämna att Kriminalvården också behövde genomföra en omfattande omorganisation och att de själva ansåg att en stor utmaning var att anpassa sig till en helt ny målgrupp. Det var alltså inte med absolut enkelhet som Kriminalvården tog sin an den nya påföljden. Dessutom kan man fundera på hur hållbart SiS argument att övervakning inte är i linje med deras uppdrag är. SiS ansvarar ju för slutna ungdomsvård, vilket i hög grad innebär övervakning eftersom den dömda låses in på institution.

Kriminalvården har en stark samverkan med socialtjänsten under verkställigheten av ungdomsövervakning, så det finns fortfarande en särbehandling av ungdomar. Det är dock i min mening värt att fundera på vad förflyttningen av ungdomar till kriminalvården kan innebära framöver. I de nya förslag och regeringsuppdrag som kommit på området kan man utträna ett växande intresse för att ge Kriminalvården större delaktighet i ungdomspåföljder. Då Kriminalvården redan anpassat sin verksamhet till ungdomar efter införandet av ungdomsövervakning blir det lättare att motivera att Kriminalvården bör kunna ges ansvaret för fler ungdomspåföljder i framtiden. Principen om att unga så långt som möjligt ska hållas utanför kriminalvården åsidosattes utan större diskussion. Åsidosättande av den principen kan i sin tur kan leda till att principen om att unga ska särbehandlas vid påföljdsval mer och mer sätts åt sidan. Detta blir mer tydligt då proportionalitetsprincipen och andra straffrättsliga principer sedan 1999 har fått större genomslag i påföljdssystemet för unga. Det är enligt min uppfattning tydligt att Kriminalvårdens växande roll hos unga lagöverträdare utgör en del av den minskade särbehandlingen av ungdomar i påföljdssystemet.

5.3 Slutsats

Påföljdssystemet för unga lagöverträdare präglas av intresseavvägningar. Det tycks vara så att i och med införandet av ungdomsövervakning har

straffrättsliga principer som proportionalitet och konsekvens fått ta mer plats än tidigare, jämfört med principerna om att unga ska särbehandlas. Man kan enligt min uppfattning se det som att lagstiftaren på ett annat sätt än tidigare ansett att det är viktigare att samhället reagerar på brottsligheten och att lagöverträdaren får ett straff som står i proportion till brottets allvar. Därmed har principer om att barn ska särbehandlas och att fokus ska vara på återanpassning i samhället fått ta mindre plats.

Vad detta beror på är en intressant fråga. En aktuell fråga i samhällsdebatten och bland våra politiker just nu är gängbrottsligheten och hur man ska bekämpa den. Man kan i princip dagligen läsa rubriker i tidningar och nyhetssidor om gängkriminalitet, och att det är många barn och unga som rekryteras och är aktiva i organiserad brottslighet. Frågan om gängbrottsligheten och förskjutningen i innehållet och huvudmannskapet för ungdomspåföljderna har en korrelation är intressant, men inget jag har möjlighet att diskutera mer djupgående i den här uppsatsen. Men det är enligt min åsikt en nämnvärd omständighet som kan ha påverkat varför påföljden ungdomsövervakning utformades som den gjorde och som även kan påverka den fortsatta utvecklingen av påföljdssystemet för unga lagöverträdare.

Påföljdssystemet för unga lagöverträdare är som mycket annat inom juridiken i ständig förändring. En sak är säker, införandet av ungdomsövervakning har medfört stora förändringar i påföljdssystemet som troligtvis kommer ha betydelse i framtiden också.

Käll- och litteraturförteckning

KÄLLOR

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1993:35 Reaktion mot ungdomsbrott.

SOU 2012:34 Nya påföljder.

Ds 2017:25 Nya ungdomspåföljder.

SOU 2023:44 En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga.

Propositioner

Prop. 1997/98:96 Vissa reformer av påföljdssystemet.

Prop. 2005/06:165 Ingripanden mot unga lagöverträdare.

Prop. 2019/20:118 Ungdomsövervakning.

Prop. 2021/22:17 Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet.

Övrigt riksdagstryck

Ju2016/09219/LP Uppdrag att överväga nya påföljdsinslag för unga lagöverträdare.

Ju2023/02157 Uppdrag att förbereda inrättandet av särskilda enheter för unga i åldern 15–17 år inom Kriminalvården.

Dir. 2023:112 Skärpta regler för unga lagöverträdare.

Dir 2023:156 Tilläggsdirektiv till Utredningen om skärpta regler för unga lagöverträdare (Ju 2023:13).

Rättsfall

NJA 2007 s. 636 ”Ungdomstjänst tillräckligt ingripande påföljd?”

NJA 2009 s. 121 ”Ungdomsvård och ungdomstjänst”.

NJA 2022 s. 1071 ”Ungdomsvård eller ungdomsövervakning”.

Övrigt

Kriminalvården, ”Ungdomsövervakning”,

<https://www.kriminalvarden.se/fangelse-frivard-och-hakte/frivard/ungdomsovervakning/> (hämtad 2023-12-05).

Statens institutionsstyrelsens yttrande över promemorian Nya ungdomspåföljder (Ds 2017:25), 2017-09-28, <https://www.stat-inst.se/globalassets/remissvar/2017/sis-yttrande-over-ds-2017-25.pdf>

(hämtad 2023-12-05)

LITTERATUR

Asp, Petter, Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils (2013), *Kriminalrättens grunder*. 2 uppl., Iustus.

Borgeke, Martin & Månsson, Catharina (2007), ”Den nya lagstiftningen om påföljder för unga lagöverträdare.” *SvJT* s. 181–203.

Burman, Monica (2016), ”Ungdomspåföljder och barns rättigheter.” *SvJT 100 år (festschrift)*, s. 162–175.

Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Wennberg Suzanne & Wersäll, Fredrik: *Brottsbalken, En kommentar*. JUNO Version 23.

Jareborg, Nils & Zila, Josef (2017), *Straffrättens påföljdslära*. 5 uppl., Norstedts Juridik.

Kleineman, Jan (2018), "Rättsdogmatisk metod" I *Juridisk metodlära*, red. Nääv, Maria & Zamboni, Mauro. 2 uppl., Studentlitteratur AB.

Kriminalvården, *Två år med ungdomsovervakning*. Dnr 2019-19240. <https://www.kriminalvarden.se/globalassets/nyheter/tva-ar-med-ungdomsovervakning.pdf> (hämtad 2023-12-05).

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 10 (2007): Children's Rights in Juvenile Justice*, 25 April 2007, CRC/C/GC/10

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system*, 18 September 2019, CRC/C/GC/24